

AANPAK VERGROTING HOUTOOGST

Het Actieplan Hout 2000 geeft aan dat het houtaanbod uit het Nederlandse bos groter zou moeten worden om de Nederlands houtketen overeind te houden. Volgens de resultaten van de houtoogstinventarisatie "HOSP" zou dat goed mogelijk moeten zijn, maar de oogst blijft structureel lager dan de bijgroei.

Naar aanleiding van het Actieplan Hout 2000 heeft Stichting Bos en Hout, in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en de Provincie Noord-Brabant, en met cofinanciering van de donateurs van SBH, een aantal bosbeheerders geïnterviewd om achter de belemmeringen te komen met betrekking tot het vergroten van de oogst (uit dunning). In dit Bos en Hout Bericht een verslag van de uitkomsten en aanbevelingen voor aanvullende acties.

2001 nr. 7

SBH

STICHTING BOS EN HOUT

INLEIDING

Vorig jaar is het Actieplan Hout 2000 verschenen. In dit plan constateert de bos- en houtsector onder meer dat afnemers van hout onvoldoende zicht hebben op de beschikbaarheid, de continuïteit en de kwaliteit van hout uit het Nederlandse bos. Op lange termijn wordt een daling van het oogstvolume verwacht. Omgekeerd levert

hout uit het bos komen zonder de andere bosfuncties nadelig te beïnvloeden.

De HOSP-resultaten zijn mede aanleiding geweest voor het Ministerie van LNV, om in het begin van de jaren 90 landelijke voorlichtingsacties uit te voeren, gericht op het vergroten van de houtoogst. Zodoende zullen de meeste bouseigenaren en -beheerders inmiddels kennis hebben genomen van de boodschap: 'meer

Houtoogst in uitvoering

een hogere oogst kansen op voor de bos en houtsector. De regiegroep Actieplan Hout 2000 concludeert dat er nu actie moet worden ondernomen om het voortbestaan van de bos- en houtsector op langere termijn zeker te stellen. Een van de actiepunten is het stimuleren van de houtoogst. Er kan jaarlijks 350.000 m³ meer

dunnen, beter bos'. Het effect van de acties op het dunningsgedrag van de bosbeheerders is echter (nog) niet waar te nemen in de HOSP-resultaten. Blijkbaar hebben beheerders redenen om die boodschap terzijde te leggen. Waarom doen ze dat? Brengt het hout niet genoeg op? Zijn er geen afzetmogelijkheden? Past

het niet binnen hun doelstelling? Weten ze eigenlijk wel hoeveel hout er in hun bos bijgroeit? Zonder een helder beeld van de motivatie van bosbeheerders met betrekking tot de houtoogst en de wijze waarop ze daaraan invulling geven, is het onmogelijk om effectieve acties te ontwikkelen om de oogst te vergroten. Daarom heeft SBH een aantal beheerders geïnterviewd en tevens beschikbare literatuur en databronnen bestudeerd. De resultaten van deze studie zijn vervolgens bediscussieerd met de bos- en houtsector. Dit Bos en Hout Bericht gaat nader in op de studie en de resultaten uit de discussies.

ACTIEPLAN HOUT

In 2000 verscheen het Actieplan Hout, het resultaat van een Regiegroep, die door de ministeries van EZ en LNV in samenwerking met het bedrijfsleven in het leven geroepen was om de knelpunten bij het realiseren van de doelstellingen op het gebied van bos- en houtvoorziening via concrete acties aan te pakken.

Uit het Actieplan Hout blijkt dat een vergroting van de Nederlandse houtoogst, naast andere acties, nodig is om het voortbestaan van de bos- en houtsector op langere termijn zeker te stellen. Vergroting van de oogst is belangrijk voor de ontwikkeling van het bos en bovendien is het niet zinvol om de Nederlandse houtschuur nog verder te vullen. Tegelijkertijd, zo concludeert het Actieplan

(Schoonderwoerd en Daamen, 2000) blijkt wederom dat de oogst structureel aanzienlijk lager is dan de bijgroei en dat Particulieren en Lagere Overheden het meeste bos 'in dichte stand' hebben. Ongeveer 50-55% van het ongemengde bos in de vroege boomfase staat in dichte stand. Het landelijk gemiddelde ligt op 40%. Er is dus landelijk, maar zeker ook bij particulieren en gemeenten sprake van een dunningsachterstand. Desondanks blijft de oogst structureel lager dan de bijgroei en blijft de staande voorraad verder groeien met jaarlijks meer dan 1 miljoen m³. Er kan dus aanzienlijk meer worden geoogst terwijl de houtvoorraad op peil blijft. Bovendien geeft een hogere oogst (uit dunning) meer ruimte aan natuurlijke processen, zodat gelijktijdig de belevingswaarde en de natuurwaarde van het bos worden verhoogd.

Ook is uit de HOSP het oogstpercentages per boomsoort-eigenaar combinatie te herleiden, als indicatie van het dunningsgedrag van de eigenaar in relatie tot een specifieke boomsoort. Daaruit blijkt welke combinatie van boomsoort en eigenaar kansen biedt voor een hogere oogst. Alle eigenaren blijken bij alle loofboomsoorten minder te oogsten dan 70% van de bijgroei, met één enkele uitzondering (Particulieren met populier). Een verhoging van de oogst van de loofboomsoorten tot 70% van de bijgroei zou ca. 350.000 m³ loofhout extra opleveren.

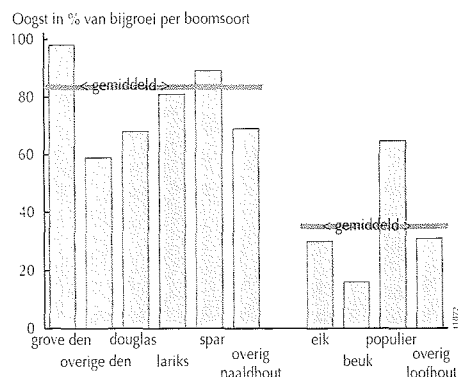
De accentverschuiving heeft op verschillende manieren vorm gekregen: a. De Natuurbeschermingsorganisaties (Natuurmonumenten en de provinciale Landschappen), maar in toenemende mate ook andere eigenaren kiezen voor natuurbos. In dat bos streven ze naar zelfregulatie, waarin houtproductie geen enkele rol meer speelt. Illustratief daarvoor is tabel 1.

b. Daarnaast wordt op een groeiend areaal gekozen voor vormen van Geïntegreerd Bosbeheer (waarmee we hier een beheersvorm bedoelen waarin wordt gestreefd naar een hoge natuurwaarde, in combinatie met houtproductie).

De gevolgen van deze accentverschuiving richting het streven naar meer natuurwaarden zijn:

- Een vergroting van het areaal 'bosreservaten' waarin helemaal geen oogst plaatsvindt.
- Een groter aandeel inheemse boomsoorten en meer open plekken, waardoor de volumeproductie per hectare lager wordt;
- Meer dood hout in het bos, waardoor er minder geoogst wordt;
- Houtproductie en -oogst zijn niet langer een doel en een functie van het bos, maar een middel om de andere doelstellingen te realiseren;

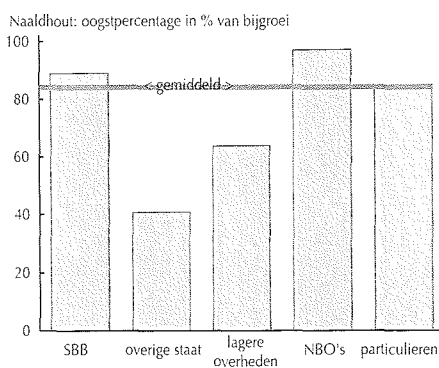
De accentverschuiving van houtproductie naar natuur is inmiddels ook stevig verankerd in het rijks- en provinciale beleid. Het rijkssubsidiestelsel is ingrijpend

Hout, kan via de huidige oogst de samenstelling van het toekomstige bos en dus van de toekomstige houtvoorraad worden beïnvloed. De beseigenaar kan in zijn dagelijkse beheer, binnen grenzen, bepaalde boomsoorten en kwaliteiten bij het dunnen bevoordelen ten opzichte van andere boomsoorten of kwaliteiten.

HOSP

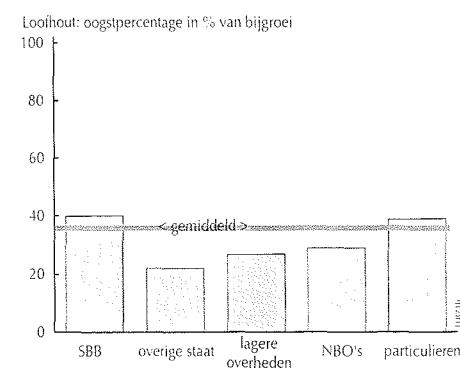
Tussen 1984 en 1999 is het project HoutOogstStatistiek en Prognose oogstbaar hout (HOSP) uitgevoerd. In het kader van dit project werd jaarlijks de staande voorraad, de bijgroei en de oogst geïnventariseerd. Uit de laatste HOSP-rapportage

Een verhoging van de oogst van de naaldboomsoorten, bij lagere overheden en overige staat, tot 70% van de bijgroei zou ca. 75.000 m³ naaldbout extra opleveren. De helft daarvan zou moeten komen uit het bos in bezit van de categorie 'Overige staat' (Voornamelijk het bezit van het Ministerie van Defensie).

VERANDEREND BOSBEHEER

Binnen het bosbeheer in Nederland heeft vooral in het afgelopen decennium een accentverschuiving plaatsgevonden. De aandacht voor natuurwaarden in het Nederlandse bos is gegroeid, terwijl gelijktijdig de aandacht voor houtproductie en -oogst gedaald is.

gewijzigd. Subsidie voor herbebossing is afgeschaft, waardoor vlaktegewijze eindvelling nog slechts incidenteel voorkomt en verjonging vooral via kleinschalige kap plaatsvindt. Daarnaast belooft het rijk de omvorming naar geïntegreerd bos met hogere vergoedingen. Flankerende projecten van provincies bevorderen eveneens de verhoging van de natuurwaarde van het bos.

Tabel 1 De houding van eigenaren ten opzichte van de houtproductiedoelstelling

Eigenaarscategorie	Houding t.o.v. productiedoelstelling
Natuurbeschermingsorganisaties	Geen productiedoelstelling; omvormen en afblijven
Staatsbosbeheer	Oogsttaakstelling per beheerseenheid
Defensie	Geen productiedoelstelling
Gemeenten	Geen productiedoelstelling
Particulieren	Vaak planmatig beheer en geen productiedoelstelling

RESULTATEN INTERVIEWS

De uitkomsten van de interviews zijn in te delen in vier thema's:

1. Voorraadbeheer

Een belangrijke voorwaarde voor het vergroten van de oogst is inzicht in de gevolgen van de oogst op de voorraadontwikkeling. De meeste beheerders zijn bezig om dit inzicht te krijgen door hun bos te monitoren. De meeste beheerders beschikken weliswaar over toestandsgegevens van het bos, maar niet over ontwikkelingsgegevens, omdat vaak pas één inventarisatie is uitgevoerd. Voor het volgen van de ontwikkeling zijn twee opeenvolgende opnames nodig. Verder blijkt duidelijk dat beheerders nog moeten leren omgaan met steekproefsgewijs verkregen informatie. Twijfels over de betrouwbaarheid van de cijfers zorgen ervoor dat de beheerders bij het bepalen van oogstdoelstellingen een slag om de arm houden.

Aandeel inheemse soorten neemt toe

2. Economie

De meeste beheerders hanteren een kostenplaatje waarin de houtinkomsten een rol spelen, maar zijn ook bereid om houtinkomsten op te offeren ten behoeve van de natuur, met name door reservaten aan te wijzen waar niet geoogst wordt en door een deel van de velling als dood hout in het bos achter te laten.

Een verhoging van de inkomsten speelt bij geen van de geïnterviewde beheerders een rol. Daarvoor hebben zij verschillende redenen aangegeven. Het 'kostenplaatje' is al geaccepteerd door de

eigenaar/opdrachtgever, waardoor extra inkomsten niet nodig zijn. Beheerders kiezen liever voor een lagere, maar gegarandeerde hoeveelheid, dan voor een sterk variërende en dus onzekere hoeveelheid. Het is aan de eigenaar/opdrachtgever namelijk veel moeilijker om uit te leggen waarom de oogst dan weer hoog is en daarna weer laag. Veel beheerders beschouwen de voorraad als een spaarpotje dat aangesproken kan worden in slechte tijden, of juist wanneer de houtprijs goed is.

3. Oogsttaakstelling

De richtlijn die de meeste beheerders hanteren voor de omvang van de dunningsoogst is altijd een 'zachte' doelstelling. Dat wil zeggen dat deze richtlijn onderschikt is aan andere doelstellingen zoals bosontwikkeling, natuur en recreatie. De omvang van de oogst wordt bij de meeste beheerders niet achter het bureau bepaald op basis van de inventarisatiegegevens, maar in het bos tijdens het blesen. De oogst wordt dus

Ruimte voor ontwikkeling

gezien als een middel om de voorraad te sturen. Staatsbosbeheer is de enige eigenaar, die een kwantitatieve oogsttaakstelling hanteert (per regio en beheerseenheid).

4. Doelgroepen

Er bestaat een grote verscheidenheid in de manier waarop binnen de particuliere bosbezittingen met bos wordt omgegaan. Logischerwijs zijn er daardoor eveneens grote verschillen in aanpak van (voorraad-) beheer en houtoogst. Deze verschillen zitten vooral in: opleidings- en kennisniveau van de beheerder;

eigenaarscategorie (relatie beheerder en opdrachtgever/ eigenaar); omvang van het bosbezit.

Om effectieve acties te ontwikkelen moeten deze zijn afgestemd op de specifieke doelgroepen. De interviews resulteerden in de volgende indeling:

- (a) NB organisaties
- (b) Staatsbosbeheer
- (c) Overige staat (Defensie)
- (d) Gemeenten:

- (1) groot bezit: professionele beheerder.
- (2) klein bezit: vaak geen bosbouwer als beheerder en vaak weinig betrokkenheid van het bestuur bij het bos(beheer).

- (e) Particulieren:

- (1) groot bezit: professionele beheerder met een hoog kennisniveau en grote bereid tot innovatie.
- (2) klein bezit: beheer wordt uitbesteed aan professionele beheerder of zelf uitgevoerd (meestal zonder professionele bosbouwkundige opleiding).
- (3) zeer klein bezit (< 5 ha): vaak helemaal geen beheer, een laag kennisniveau: bos meer als bijzaak, en kleine bereidheid tot innovatie.

VERVOLGACTIES GERICHT OP HET VERGROTEN VAN DE OOGST

Met betrekking tot de doelgroepen 'Natuurbeschermingsorganisaties' en 'Staatsbosbeheer' zijn geen specifieke acties

denkbaar die een vergroting van de oogst tot gevolg kunnen hebben. Voor Natuurbeschermingsorganisaties zijn houtproductie en -oogst geen issue. Een vergroting van de aandacht voor houtproductie en -oogst is alleen mogelijk na een fundamentele beleidswijziging en niets wijst erop dat zoiets op korte termijn denkbaar is. Voor Staatsbosbeheer zijn geen acties nodig omdat de voordelen van stevig dunnen in alle geledingen bekend zijn en verwerkt in regionale oogsttaakstellingen.

Een vergroting van de oogst bij de eigenaarscategorie 'Overige staat' (Defensie) kan worden bewerkstelligd door het bevorderen van de interne aandacht/draagvlak voor bosbeheer bij de ambtelijke leiding. Daarbij kunnen via interdepartementaal overleg (LNV, EZ en Defensie) afspraken worden gemaakt over de invulling van de houtproductiefunctie door Defensie.

Gemeenten met een groot bosareaal (≥ 250 hectare) hebben vaak al een professionele bosbeheerder en uitvoerend personeel in dienst. Het beheer wordt doorgaans al planmatig aangepakt en de voordelen van 'meer dunnen' zijn vaak bekend. Kennisontwikkeling, over de effecten van de dunningsomvang op bosstabiliteit en voorraadontwikkeling in geïntegreerd beheerde bossen, vormt hier de belangrijkste sleutel naar een vergroting van de houtoogst. Daarnaast is aandacht nodig voor (na)scholing en training van uitvoerend personeel (bleswerk). Voor gemeenten met een kleiner bosareaal kunnen acties ontwikkeld worden, gericht op het stimuleren van planmatig beheer via voorlichting, advisering en ondersteuning van de uitvoering (inventarisatie, beheersplanning, bleszen, houtoogst en -verkoop). Daarnaast moet er meer aandacht geschonken worden aan de interne aandacht/draagvlak voor bosbeheer bij het gemeentebestuur.

Bij de kleinere particuliere bezitseenheden (5 tot 50 hectare) kan een oogstvergroting worden bereikt via voorlichting, advisering en ondersteuning van de uitvoering (inventarisatie, beheersplanning, bleszen, houtoogst en -verkoop). Daarnaast is het bevorderen van samenwerking via de Bosgroepen van belang. De zeer kleine bezitseenheden (≤ 5 hectare) vormen een aparte doelgroep. Voor een vergroting van de oogst is het nodig om eerst de eigenaren in beeld te brengen via het Kadaster en vervolgens het beheer te activeren via daarvoor op te richten samenwerkingsverbanden.

DISCUSSIE

Bij de zeer kleine particuliere bezittingen gaat het om een zeer groot aantal eigenaren (ten minste 12.500) die ten dele nog onbekend zijn, omdat bezittingen kleiner dan 5 hectare niet geregistreerd hoeven te zijn door het Bosschap. Ze vertegenwoordigen weliswaar een groot oogstpotentieel (ca 15% van het Nederlandse bos), maar het zal zeer veel inspanning en geld kosten om deze doelgroep te activeren. Het is de vraag of de benodigde kosten op wegen tegen de beoogde effecten op de houtoogst.

Kennisontwikkeling op het gebied van voorraadbeheer in geïntegreerd beheerde bossen vormt een belangrijke sleutel om te komen tot vergroting van de houtoogst.

Kennisontwikkeling zal daarom niet op korte termijn leiden tot een vergroting van de houtoogst.

De oogstmogelijkheden zoals die volgen uit de HOSP zijn wellicht aan de hoge kant, omdat er geen rekening gehouden is met de vraag uit de markt. HOSP toont aan dat de oogstmogelijkheden vooral bij het loofhout worden onderbenut. In de praktijk blijkt echter dat loofhout veel moeilijker (rendabel) is af te zetten dan naalddhout. Een vergroting van de oogst van loofhout is dus in belangrijke mate afhankelijk van de marktvraag.

Hoewel uit de interviews blijkt dat de beheerders zich bij de oogst nauwelijks laten leiden door economische motieven, blijkt steeds weer dat subsidieprikkels wel degelijk leiden tot een verhoging van het activiteitsniveau in het bos. Voorbeelden hiervan zijn de subsidie op onrendabele werkzaamheden en de subsidie in het kader van het Overlevingsplan Bos en Natuur. Een vergroting van de Nederlandse houtoogst via een subsidiemaatregel zou zeker effectief kunnen zijn. Het draagvlak daarvoor bij de overheid is echter zeer klein en het druis in tegen de huidige ontwikkelingen op het gebied van subsidieverstreking (van input- naar outputsturing).

De groeiende aandacht voor natuur, de grote maatschappelijke betrokkenheid bij het bos en een groeiende aversie van burgers tegen oogstwerkzaamheden, zetten steeds meer een rem op houtproductie en -oogst. Acties voor het vergroten van de houtoogst moeten daarom niet alleen op de bosbeheerders worden gericht maar vooral ook op het vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor bosbeheer, houtproductie en -oogst.

ir. Rino Jans
ir. Ekko Aertsen

© Stichting Bos en Hout - ISSN: 1382-1113

Betere bosstructuur door dunning

De grotere particuliere bezittingen (>50 hectare) worden vaak beheerd door professionele beheerders met een bosbouwkundige opleiding. Net als bij bosrijke gemeenten vormt kennisontwikkeling ook hier de sleutel naar oogstvergroting, samen met (na)scholing en training van uitvoerend personeel (bleswerk).

Kennisontwikkeling kost echter veel tijd: Eerst is er tijd nodig om kennis te ontwikkelen via onderzoek; vervolgens moet die kennis ook geadapteerd worden. Bij de professionele beheerders van grote bosbezitseenheden gaat dat vrij snel, maar het duurt lang voordat de kennis doordringt in alle geledingen van de bossector.

SBIH STICHTING BOSEN HOUT

Stichting Bos en Hout
Bosrandweg 5
Postbus 253,
6700 AG Wageningen (NL)
Tel.: 0317 - 466555
Fax: 0317 - 410247
E-mail: mail@sbh.nl
Website: www.sbh.nl